

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ПОРІВНЯЛЬНЕ
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО”
(для бакалаврів)

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентом кафедри історії та теорії держави і права
С. Д. Владиченко

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 2 від 02.09.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Владиченко С. Д. Навчальна програма дисципліни “Порівняльне конституційне право” (для бакалаврів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 22 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Порівняльне конституційне право”, вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт і рефератів, питання для самоконтролю, а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У системі права кожної держави конституційному праву відводиться особливе місце. Це зумовлено важливістю суспільних відносин, які ним регулюються. Адже у конституційному праві визначаються фундаментальні принципи, які складають основу інших галузей права.

Наука порівняльного конституційного права — це невіддільна складова загальної науки конституційного права.

Предметом вивчення цієї навчальної дисципліни є особливості розвитку конституційного права, специфіка здійснення порівняльного аналізу національних форм правління, державного устрою, відносин держави та суспільства, побудови органів публічної влади у зарубіжних країнах. Вивчення цих особливостей дасть змогу студентам не тільки розширити кругозір, а й усвідомити місце і роль держави та особи у світі.

Навчальний курс “Порівняльне конституційне право” викладається у вищих навчальних закладах і є системою знань про основи суспільного устрою, державний лад, фундаментальні засади організації та діяльності системи органів публічної влади, особливості правового статусу особи.

Мета навчальної дисципліни “Порівняльне конституційне право” — сприяти формуванню загальної правової культури у студентів.

Завдання навчальної дисципліни “Порівняльне конституційне право” — поглиблення правових знань студентів, розширення їх кругозору, формування загальної ерудиції. З метою належного оволодіння навчальним матеріалом передбачено такі форми навчального процесу: читання лекцій, проведення семінарських занять, самостійна робота.

На лекції викладач систематизовано подає основні положення кожної теми.

Семінарські заняття проводяться з метою поглиблення та закріплення знань, отриманих студентами на лекціях і в процесі самостійної роботи.

Самостійна робота студентів передбачає позааудиторну роботу над матеріалом цього курсу. Студенти повинні вивчити лекційний матеріал, опрацювати питання, винесені на самостійне вивчення, та виконати письмові завдання. Самостійна робота також включає підготовку рефератів, доповідей і повідомлень.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні *знати*:

- поняття, предмет, метод і джерела конституційного права;
- сучасні види конституцій;
- форми держави у різних країнах;
- основи правового статусу особи;
- специфіку конституційно-правового статусу громадських об'єднань у різних країнах;
- конституційно-правовий статус законодавчої, виконавчої і судової влади;

уміти:

- орієнтуватися в системі конституційно-правового законодавства зарубіжних країн;
- аналізувати і тлумачити конституційно-правові норми зарубіжних країн;
- здійснювати порівняльний аналіз конституційно-правових норм зарубіжних країн і національного законодавства;
- використовувати здобуті знання при вирішенні професійних завдань.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
	Змістовий модуль I. Основи теорії конституційного права
1	Загальна характеристика конституційного права
2	Основи теорії конституції. Правова охорона конституції
3	Загальні засади конституційно-правового статусу людини і громадянина
4	Конституційно-правові основи суспільного ладу
5	Держава як категорія конституційного права
6	Політичні партії та партійні системи
7	Конституційні форми безпосередньої демократії

1	2
	Змістовий модуль II. Основи організації державної влади
8	Глава держави
9	Уряд як державний інститут
10	Парламент (законодавча влада)
11	Конституційне регулювання судової влади
Разом годин: 54	

ЗМІСТ
дисципліни
“ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО”

Змістовий модуль I. Основи теорії конституційного права

Тема 1. Загальна характеристика конституційного права

Поняття та суть конституційного права як галузі національного права кожної держави. Конституційне чи державне право: до проблеми наукового визначення. Місце конституційного права в системі національного права кожної держави. Предмет і метод правового регулювання конституційного права. Система галузі конституційного права. Принципи конституційного права. Конституційно-правові норми та конституційно-правові інститути. Конституційно-правові відносини. Структура конституційно-правових відносин: суб'єкти, об'єкти та зміст. Підстави виникнення, зміни і припинення конституційно-правових відносин, їх види. Конституційно-правова відповідальність.

Джерела конституційного права. Нормативно-правові акти як джерела конституційного права: конституції, конституційні, органічні, звичайні закони, парламентські статuti чи регламенти, делеговане законодавство. Судові прецеденти, їх особлива роль у конституційному праві країн англосаксонської правової системи. Конституційні звичаї (конституційні угоди, конвенційні норми) як джерела конституційного права. Доктринальні джерела. Релігійне право. Міжна-

родні договори. Принципи права. Акти тлумачення конституційного права.

Конституційне право як наука. Формування галузевої науки конституційного (державного) права. Зміст науки конституційного права.

Наукова і практична цінність вивчення курсу порівняльного конституційного права. Система навчальної дисципліни порівняльного конституційного права.

Література [1–31]

Тема 2. Основи теорії конституції. Правова охорона конституції

Історія терміна “конституція”. Витоки сучасного поняття конституції. Поняття і значення конституції в різних зарубіжних країнах. Історичні характеристики конституції та її регулятивна роль.

Сутність конституції як основного закону держави. Зміст і соціальні функції конституції. Юридичні властивості конституції: конституція як основний, установчий, стабільний закон. Роль конституції в зарубіжних країнах.

Класифікація конституцій: формальні та матеріальні; гнучкі, жорсткі та змішані; юридичні та фактичні; народні та даровані (октройовані); інструментальні та соціальні; постійні та тимчасові; конституції федеративних держав, унітарних держав, суб'єктів федерації та автономних утворень; демократичні, авторитарні та тоталітарні; писані (кодифіковані, некодифіковані), неписані та змішані.

Структура конституції: преамбула, основна частина, прикінцеві положення, перехідні положення.

Підготовка, прийняття, ревізія (внесення змін і перегляд) конституцій.

Поняття правової охорони конституції. Співвідношення конституційного контролю та конституційного нагляду. Історія виникнення ідеї конституційного контролю. “Справа усіх справ” — справа “Мербері проти Медісона”.

Поняття і юридична природа конституційного контролю в зарубіжних країнах. Неспеціалізований і спеціалізований конституційний контроль.

Основні моделі судового конституційного контролю: американська (децентралізована) — дифузійна та концентрована; європейська (австрійська, централізована).

Об'єкти конституційного контролю: звичайні, конституційні, органічні закони; поправки до конституції; міжнародні та внутрішньо-державні договори; парламентські регламенти; питання розмежування компетенції між союзом і суб'єктами федерації; відповідність конституції дій посадових осіб; акти і дії громадських об'єднань, наділених політичною владою; конституційність окремих положень самої конституції.

Види конституційного контролю: попередній (превентивний) і наступний (репресивний); конкретний та абстрактний; формальний і матеріальний; обов'язковий і факультативний.

Порядок формування і структура органів конституційного контролю. Правовий статус членів органів конституційного контролю. Повноваження органів конституційного контролю. Юридичні наслідки актів конституційного контролю. Відповідальність органів конституційного контролю та їх членів.

Література [1–31]

Тема 3. Загальні засади конституційно-правового статусу людини і громадянина

Поняття правового статусу людини і громадянина. Основні підходи до проблеми правового статусу особи. Моделі правового статусу особи: ліберально-індивідуалістична; соціалістична; мусульманська; модель, яка існує в звичаєвому праві окремих племен; ліберально-соціальна.

Поняття та ознаки громадянства. Порядок набуття громадянства: філіація (принципи “права крові” та “права ґрунту”), натуралізація, оптація, поновлення. Порядок припинення громадянства: вихід, втрата, позбавлення (денатуралізація та денационалізація).

Правове становище іноземних громадян та осіб без громадянства.

Загальна характеристика інституту конституційних прав і свобод. Історична еволюція прав і свобод. Конституційно-правове поняття свободи. Природне право в конституційно-правовому аспекті. Розмежування понять “права людини” та “права громадянина”. По-

зитивний і негативний способи закріплення конституційних прав і свобод громадян (підданих) у зарубіжних країнах. Правові обмеження для здійснення конституційних прав і свобод громадян (підданих).

Класифікація прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті (громадянські) права та свободи. Політичні права та свободи. Соціально-економічні, культурні права та свободи особи. Конституційні обов'язки громадян.

Поняття, суть і види правових гарантій конституційних прав і свобод особи. Можливості обмежень конституційних прав і свобод.

Міжнародно-правовий захист прав людини.

Література [1–28; 32–37]

Тема 4. Конституційно-правові основи суспільного ладу

Поняття суспільного ладу (устрою). Елементи суспільного ладу. Конституційне регулювання економічних відносин. Конституційні принципи економічної структури суспільства. Конституційні положення про соціальну структуру суспільства в різних країнах. Конституційні принципи політичної системи. Конституційне регулювання духовно-культурних відносин.

Література [1–28; 32–37]

Тема 5. Держава як категорія конституційного права

Конституційний статус держави. Поняття і структура конституційно-правового інституту державної влади: конституційне положення про джерело державної влади; положення про цілі та основні напрями діяльності держави; положення про структуру державної влади та спосіб її функціонування. Основні конституційні принципи функціонування державної влади. Принцип поділу влади і його значення. Принцип єдності державної влади. Законність і способи її забезпечення.

Державні символи і державна мова.

Поняття форми держави. Елементи форми держави.

Форма державного правління. Монархії і республіки як основні форми правління, відмінності між ними.

Монархія, її різновиди. Абсолютна монархія, її ознаки. Конституційна (обмежена) монархія: дуалістична монархія, її ознаки; парламентарна монархія, її ознаки. Особливі види монархій.

Республіка, її різновиди. Президентська республіка, її ознаки. Суперпрезидентська республіка. Парламентська республіка, її ознаки. Змішані республіки.

Форми державного (територіально-політичного) устрою. Унітарні держави, принципи їх організації Види унітарних держав (централізовані, відносно централізовані, децентралізовані).

Поняття федерації. Основні ознаки федеративної форми державного устрою. Правовий статус суб'єктів федерації. Принципи побудови зарубіжних федерацій. Територіальні і національно-територіальні (національні) принципи в практиці зарубіжного федералізму.

Поняття державної території. Адміністративно-територіальний устрій. Адміністративно-територіальна одиниця. Територіальна автономія.

Державний режим як елемент форми держави. Поняття державного режиму. Співвідношення державного і політичного режимів. Основні ознаки демократичного державного режиму. Основні ознаки авторитарного державного режиму. Тоталітарний режим: поняття, ознаки.

Література: [1–28; 38–42]

Тема 6. Політичні партії та партійні системи

Поняття політичної партії. Особливості політичних партій як конституційно-правового і політичного інституту.

Історичний розвиток політичних партій.

Організаційна будова політичних партій. Функції політичних партій.

Класифікація політичних партій. Праві, центристські та ліві партії. Консервативні, ліберальні, соціал-демократичні партії. Комуністичні партії. Демократичні, радикальні, екстремістські, конфесійні, клерикальні, націоналістичні партії. Екологічні партії (партії “зелених”).

Партійні системи. Багатопартійні системи. Багатопартійні системи з домінуючою партією. “Блокові” багатопартійні системи.

Двопартійні системи. Однопартійні системи.

Регламентація правового статусу і порядку діяльності партій. Інституціоналізація політичних партій. Фінансування політичних партій.

Партії і зовнішньополітичний механізм держави.

Контроль за діяльністю політичних партій, попередження та припинення їх діяльності.

Література [1–28; 43–45]

Тема 7. Конституційні форми безпосередньої демократії

Принцип народного суверенітету. Співвідношення безпосередньої та представницької демократії.

Вибори. Поняття і суть виборчого права. Активне і пасивне виборче право. Основні принципи виборчого права. Особливості застосування принципів виборчого права в різних країнах. Класифікація виборів.

Виборчий процес: поняття, стадії. Призначення виборів, створення виборчих округів (дільниць) і органів з проведення виборів. Реєстрація кандидатів на виборні посади. Складання списків виборців. Передвиборна кампанія, її фінансування. Голосування виборців. Виборчі бюлетені, їх види. Визначення результатів виборів.

Виборча система — спосіб підбиття підсумків голосування на виборах. Виборчі системи: мажоритарна (абсолютної, кваліфікованої і відносної більшості), пропорційна і змішані системи.

Референдум та інші інститути безпосередньої демократії. Поняття та розвиток інституту референдуму. Класифікація референдумів: конституційні, законодавчі, міжнародно-правові, адміністративно-правові; обов’язкові та факультативні; національні та місцеві. Ініціатори референдуму. Визначення результатів голосування на референдумі. Інші інститути безпосередньої демократії. Правові наслідки застосування референдуму та інших інститутів безпосередньої демократії.

Література [1–28; 46–49]

Змістовий модуль II. Основи організації державної влади

Тема 8. Глава держави

Поняття і юридична природа інституту глави держави. Місце глави держави в системі розподілу влади. Моделі інституту глави держави. Одноосібний і колегіальний глава держави. Монарх як глава держави. Президент як глава держави.

Порядок заміщення посади глави держави. Системи престолонаслідування. “Виборна” монархія. Інститут регенства. Зречення престолу (абдикація): добровільна і вимушена; формальна і фактична.

Порядок заміщення посади глави держави в республіках. Вибори президента: прямі та непрямі.

Повноваження глави держави, їх види. Повноваження з верховного представництва. Повноваження в сфері зовнішньої політики. Повноваження, пов’язані з реалізацією законодавчої влади. Право “вето” глави держави: абсолютне, відкладальне, вибіркове, “кишенькове”. Повноваження, пов’язані з реалізацією виконавчої влади. Повноваження у сфері оборони і безпеки. Повноваження у сфері судової влади. Надзвичайні повноваження глави держави.

Відповідальність глави держави. Інститут контрасигнатури. Інститут імпичменту: поняття, форми здійснення.

Література [1–28; 53–55]

Тема 9. Уряд як державний інститут

Місце уряду в системі вищих органів держави.

Класифікація урядів. Види урядів залежно від їх партійного складу. Партійні уряди — однопартійні та багатопартійні (коаліційні). Безпартійні уряди. Види урядів залежно від відносин уряду з парламентом — уряд більшості та уряд меншості.

Порядок формування і структура урядів. Парламентський і позарпарламентський спосіб формування уряду. Склад і структура уряду. Роль голови уряду в сучасних умовах.

Порядок діяльності уряду в зарубіжних країнах. Нормативно-правові акти уряду. Делеговане законодавство.

Компетенція уряду. Повноваження в сфері політичного керівництва. Повноваження в сфері управління. Повноваження уряду в законодавчій сфері. Зовнішньополітичні повноваження уряду.

Підстави і порядок припинення повноважень уряду.

Відповідальність уряду та його членів. Відповідальність уряду перед парламентом. Політична відповідальність. Юридична (судова) відповідальність, її форми.

Література [1–28; 56–58]

Тема 10. Парламент (законодавча влада)

Місце і роль парламенту серед вищих органів держави. Парламент і парламентаризм. Класифікація парламентів.

Структура парламенту і порядок формування його палат. Особливості і порядок формування верхніх палат парламентів.

Внутрішня організація палат парламенту. Керівні органи палат. Одноосібні і колегіальні органи. Способи формування керівних органів. Парламентські комітети і комісії, порядок їх формування і функціонування. Партійні фракції палат. Інші органи палат і парламенту.

Правовий статус депутата парламенту. Елементи статусу депутата. Депутатський імунітет. Депутатський індемнітет. “Вільний” та “імперативний” мандат депутатів парламенту. Припинення депутатських повноважень.

Повноваження парламенту. Парламенти з абсолютно необмеженою компетенцією, абсолютно обмеженою і відносно обмеженою компетенцією. Законодавчі повноваження парламентів. Фінансові повноваження парламентів. Повноваження парламентів у сфері оборони і зовнішньої політики. Контрольні повноваження (парламентський контроль). Форми парламентського контролю. Депутатські (парламентські) запити. Слідчі комісії та комітети парламенту. Рахункові (контрольні) палати. Інститут омбудсмена. Постанова питання про довіру уряду та винесення резолюції недовіри. Судові (квазісудові) функції парламентів. Установчі повноваження парламентів.

Порядок роботи парламенту. Сесії і пленарні засідання. Види парламентських сесій.

Законодавчий процес у парламентах, його стадії. Законодавча ініціатива, її види. Обговорення законопроекту в парламенті. Читання законопроекту. Прийняття законопроекту палатою. Подолання розбіжностей між палатами. Опублікування і введення в дію законів парламентів.

Парламент і бюджет. Парламентський контроль у сфері виконавчої влади.

Відповідальність парламентів і депутатів.

Література [1–28; 59–67]

Тема 11. Конституційне регулювання судової влади

Поняття судової влади та її місце в механізмі розподілу влади. Функції судової влади. Система та організація судової влади в зарубіжних країнах. Конституційні принципи правосуддя.

Правовий статус суддів у зарубіжних країнах.

Національні судові системи.

Література [1–28; 68–75]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота є самостійним науковим дослідженням студента. Перед виконанням контрольної роботи слід вивчити рекомендовану літературу та скласти план. Структурно робота складається із вступу, де визначаються актуальність проблеми, аналіз літератури, предмет вивчення, формулюються мета роботи та завдання; двох-трьох основних питань роботи, в яких викладається її зміст, та висновків. У роботі також наводяться використані джерела. Обсяг роботи — 15–20 сторінок.

Номер теми студент вибирає із запропонованих тем за останніми цифрами номера своєї залікової книжки.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ І РЕФЕРАТІВ

1. Поняття і сутність конституцій як основних джерел конституційного права.
2. Класифікація конституцій.
3. Історичні характеристики конституції та її регулятивна роль.
4. Ревізія (внесення змін і перегляд) конституції.
5. Історія виникнення інституту конституційного контролю.

6. Повноваження органів конституційного контролю.
7. Еволюція прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.
8. Конституційне закріплення прав і свобод людини і громадянина.
9. Громадянство: поняття, ознаки, порядок набуття та припинення.
10. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини.
11. Іноземці як суб'єкти конституційного права.
12. Конституційне право та суспільство.
13. Інститути безпосередньої демократії.
14. Конституційно-правовий статус політичних інститутів.
15. Держава як конституційно-правовий інститут.
16. Форми державного правління.
17. Парламентська монархія в сучасному світі.
18. Види державного (політичного) режиму.
19. Відповідальність глави держави при різних політичних режимах.
20. Сучасний зарубіжний федералізм.
21. Вибірчий процес: поняття, стадії.
22. Інститут референдуму: загальна характеристика.
23. Загальна характеристика інституту президентства.
24. Нормотворчість глави держави і уряду.
25. Місце парламенту в системах державних органів.
26. Законодавчий процес: поняття, стадії.
27. Парламентський контроль у сфері виконавчої влади.
28. Конституційно-правовий статус уряду та інших органів виконавчої влади.
29. Політична відповідальність уряду.
30. Загальна характеристика та функції судової влади.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття конституційного права як галузі національного права.
2. Предмет і метод правового регулювання в конституційному праві.
3. Система галузі конституційного права.
4. Конституційно-правові відносини: поняття, структура.
5. Джерела конституційного права.
6. Конституційно-правова відповідальність.

7. Конституційне право як наука.
8. Конституції — основні джерела конституційного права.
9. Історичні засади сучасних конституцій.
10. Сутність і зміст конституцій.
11. Соціальні функції конституцій.
12. Класифікація конституцій.
13. Структура конституцій.
14. Конституційний контроль: поняття, значення.
15. Історія виникнення ідеї конституційного контролю.
16. Моделі конституційного контролю: загальна характеристика.
17. Американська модель конституційного контролю: різновиди, особливості.
18. Європейська модель конституційного контролю: види, основні риси.
19. Види конституційного контролю.
20. Конституційно-правовий статус людини і громадянина: поняття, структура.
21. Основні підходи до проблеми правового статусу особи.
22. Громадянство: поняття та конституційно-правове регулювання.
23. Порядок набуття і припинення громадянства.
24. Класифікація конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.
25. Правові гарантії прав і свобод людини і громадянина.
26. Способи конституційного формулювання прав, свобод і обов'язків.
27. Конституційний статус держави.
28. Поняття і структура конституційно-правового інституту державної влади.
29. Головні конституційні принципи функціонування державної влади.
30. Основні форми правління та їх різновиди.
31. Форми державного устрою.
32. Політичний режим як спосіб (метод) здійснення державної влади.
33. Поняття політичних партій та їх соціальна сутність.
34. Організаційні засади та правова регламентація утворення політичних партій.
35. Партійні системи.
36. Поняття і сутність виборчого права.

37. Види виборів і виборчих систем.
38. Виборчий процес: поняття, стадії.
39. Поняття і юридична природа інституту глави держави.
40. Порядок заміщення посади глави держави.
41. Повноваження глави держави, їх види.
42. Відповідальність глави держави.
43. Уряд у системі органів держави.
44. Класифікація урядів.
45. Порядок формування, склад і структура урядів.
46. Повноваження уряду.
47. Підстави й порядок припинення повноважень уряду.
48. Відповідальність уряду та його членів.
49. Місце і роль парламенту в структурі верховної влади.
50. Класифікація парламентів.
51. Структура та організація парламенту, порядок формування його палат.
52. Парламентські комітети і комісії, порядок їх формування і функціонування.
53. Правовий статус депутата парламенту.
54. Повноваження парламенту.
55. Парламентський контроль у сфері виконавчої влади.
56. Законодавчий процес у парламентах, його стадії.
57. Поняття судової влади та її місце в механізмі розподілу влади.
58. Система та організація судової влади.
59. Конституційні принципи правосуддя.
60. Правовий статус суддів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Конституции* стран СНГ и Балтии: Учеб. пособие / Московская гос. юридич. академия / Г. Н. Андреева. — М.: Юристь, 1999. — 640 с.
2. *Конституция* Российской Федерации. — М.: Издат.-книготорговый центр “Маркетинг”, 2001. — 40 с.
3. *Конституции* зарубежных государств. Соединенные Штаты Америки, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Канада / Сост. В. В. Маклаков. — М.: БЕК, 1996. — 432 с.

4. *Конституція Японії* / Українська наукова асоціація; Науковий аналіз та коментар М. І. Малишко; Пер. з япон. І. Дзюба. — К., 1995. — 24 с.
5. *Италия. Конституция и законодательные акты*: Пер. с итал. / Под ред. В. А. Туманова. — М.: Прогресс, 1988. — 392 с.
6. *Федеративная Республика Германия. Конституция и законодательные акты*: Пер. с нем.; Сост. Т. Г. Моршакова; Под ред. Ю. П. Урьяса. — М.: Прогресс, 1991. — 468 с.
7. *Французская Республика. Конституция и законодательные акты*: Пер. с фр.; Сост. В. В. Маклаков; Под ред. В. А. Туманова. — М.: Прогресс, 1989. — 448 с.
8. *Алебастрова И. А. Конституционное право зарубежных стран.* — М., 2001.
9. *Арден Ф. Франция: государственная система.* — М., 1994.
10. *Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации: Учеб. для вузов / М. В. Баглай.* — 6-е изд., изм. и доп. — М.: Норма, 2007.
11. *Бостан С. К., Тимченко С. М. Державне право зарубіжних країн.* — К., 2005.
12. *Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн.* — Тернопіль, 2003.
13. *Конституционное развитие в современном мире. Основные тенденции / Р. В. Енгибарян.* — М.: Норма, 2007.
14. *Конституционное право зарубежных стран: Учеб. для вузов / Под ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина.* — 2-е изд. — М.: Норма, 2008.
15. *Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін, С. М. Пашков; За ред. В. М. Бесчастного.* — К.: Знання, 2007.
16. *Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В. О. Ріяки.* — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Юрінком Інтер, 2006.
17. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А. А. Мишина.* — 13-е изд. — М.: Юстициформ, 2007.
18. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А. С. Автономова.* — М.: Проспект, 2008.

19. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть: Учеб. для вузов / Рук. авт. кол. и отв. ред. Б. А. Страшун. — 4-е изд., обновл. и дораб. — М.: Норма, 2005.*
20. *Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира. — М., 1993.*
21. *Сравнительное конституционное право. — М., 1996.*
22. *Фридман Л. Введение в американское право. — М., 1993.*
23. *Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. — М., 1981.*
24. *Цунэо Инако. Современное право Японии. — М., 1981.*
25. *Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристь, 2007.*
26. *Чиркин В. Е. Элементы сравнительного государствоведения. — М., 1994.*
27. *Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2008.*

Додаткова

28. *Герак Р. С. Правова система Франції: загальна характеристика структури та джерел права // Правова держава: Щорічник наук. праць Ін-ту держави та права ім. В. М. Корецького НАН України. — Вип. 13. — К., 2002. — 584 с.*
29. *Гессен В. М. Очерки науки конституционного права // Конституционное право: Учеб. пособие. — Ч. II. Хрестоматия. — М., 1994.*
30. *Топорин Б. Н., Чиркин В. Е., Юдин Ю. А., Никифорова М. А., Васильева Т. А. Сравнительное конституционное право / РАН, Ин-т государства и права; Отв. ред. В. Е. Чиркин. — М.: Изд. фирма “Манускрипт”, 1996. — 729 с.*
31. *Боботов С. В., Колесов Н. С. Современная концепция прав и свобод гражданина во Франции // Государство и право. — 1992. — № 6.*
32. *Институт гражданства Федеративной Республики Германии // Научный вестник Чернівецького університету. Правознавство. — Вип. 14. — Чернівці: ЧДУ, 1998. — С. 114–123.*
33. *Імміграційна політика США: минуле і сучасне / Нац. ун-т “Кієво-Могилянська академія”. — К., 1999. — 35 с.*
34. *Люшер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности. — М., 1993.*
35. *Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні під-*

- ходи, теорія та практика: Енциклопедія / Упоряд. Ю. Римаренко; За ред. Ю. Римаренко. — К.: Довіра, 1998.
36. *Цоллер Э.* Защита прав человека во Франции // Государство и право. — 1992. — № 12.
  37. *Кошкин С. Ю.* Политический режим в современном мире: понятие, сущность, тенденции развития. — М., 1993.
  38. *Тихомиров Л. А.* Монархическая государственность / А. Н. Бухачов (ред.), С. М. Сергеев (вступ. ст.), Р. Е. Алейников (ред.). — М.: ГУП “Облиздат”, 1998. — 67 с.
  39. *Федерализм: теория, институты, отношения (сравнительно-правовое исследование)* / Отв. ред. Б. И. Топорин. — М., 2001.
  40. *Федерация в зарубежных странах.* — М., 1993.
  41. *Чиркин В. Е.* Нетипичные формы правления в современном государстве // Государство и право. — 1994. — № 1.
  42. *Зарубежное законодательство о политических партиях.* — М., 1993.
  43. *Юдин Ю. А.* Политические партии и право в современном государстве. — М.: Форум; ИНФРА-М, 1998.
  44. *Юдин Ю. А.* Новое законодательство о политических партиях (политико-правовой анализ) // Государство и право. — 1992.
  45. *Избирательные системы стран мира. Формирование парламентов. Выборы президентов* / Отв. ред. П. И. Савицкий. — Екатеринбург, 1999.
  46. *Лейкман Э., Ламберт Дж. Д.* Исследование мажоритарной и пропорциональной избирательных систем. — М.: Иностран. лит., 1958.
  47. *Маклаков В. В.* Избирательное право стран-членов Европейского Союза. — М.: ИНИОН РАН, 1992.
  48. *Сравнительное избирательное право: Учеб. пособие.* — М.: Норма, 2003.
  49. *Ардан Ф.* Франция: государственная система: Пер. с фр. Л. С. Филиповой / Отв. ред. Л. М. Энтин. — М.: Юрид. лит., 1994. — 176 с.
  50. *Урьяс Ю. П.* Механизм государственной власти ФРГ. — М., 1988.
  51. *Мишин А. А.* Принцип разделения властей в конституционном механизме США. — М., 1984.
  52. *Василенко И. А.* Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия: Учеб. пособие для студ. вузов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издат. корпорация “Логос”, 2000. — 200 с.

53. Сахаров Н. А. Институт президентства в современном мире. — М., 1994.
54. Крутоголов М. А. Президент Французской республики. Правовое положение. — М., 1980.
55. Лобанов В. В. Служба высших руководителей в США // Государство и право. — 1991. — № 4. — С. 134–136.
56. Исполнительная власть: сравнительно-правовое исследование. — М.: ИНИОН РАН, 1995.
57. Правительство, министерства и ведомства в зарубежных странах. — М., 1994.
58. Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства: Навч. посіб. / Національна академія внутрішніх справ України. — К.: Текст, 2003. — 120 с.
59. Шевчук А. А., Танасійчук В. І., Корнійчук А. С. Парламенти країн-членів Ради Європи: Довідник / Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків Апарату Верховної Ради України / Б. І. Олійник (ред. кол.). — К.: Парламентське вид-во, 2001. — 59 с.
60. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. — Чернівці: Рута, 1998. — 484 с.
61. Депутат парламента в зарубіжних країнах. — М.: ЮЛ, 1995.
62. Матвеева О. М., Савицкий П. И. Конституционный статус депутата в парламентах стран Западной Европы. — Екатеринбург, 1993.
63. Маклаков В. В. Парламенты стран-членов Европейского Союза. — М.: ИНИОН РАН, 1994.
64. Парламенты мира. — М.: ВШ-Интерпракс, 1991.
65. Светова С. М. Практика парламентаризму: Посібник. — К.: Заповіт, 1997. — 134 с.
66. Крутоголов М. А. Парламент Франции. — М., 1988.
67. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм. — К., 1993.
68. Алексеенко И. Г. Европейская модель конституционной юстиции: Сравнительно-правовая ретроспектива. — Днепропетровск: Наука и образование, 1998. — 230 с.
69. Боботов С. В. Конституционная юстиция (сравнительный анализ). — М., 1994.
70. Боботов С. В. Правосудие во Франции. — М.: ЕАВ, 1994.

71. *Конституційне* судочинство. Американський та український досвід / Ін-т демократії ім. П. Орлика / Уклад. А. Ткачук. — К., 1999. — 111 с.
72. *Михеенко М. М., Молдован В. В.* Порівняльне судове право. — К., 1993.
73. *Молдован В. В.* Судоустрій: Україна, Велика Британія, РФ, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН: Навч. посіб. / Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. — К.: Кондор, 2002. — 256 с.
74. *Овсепян Ж.* Судебный конституционный контроль в зарубежных странах. Правовая защита конституций. — Ростов н/Д, 1992.
75. *Судебные системы* западных государств. — М.: Наука, 1991.
76. *Гарнер Д.* Великобритания. Центральное и местное управление. — М., 1984.
77. *Евдокимов В. Б.* Местные органы власти в зарубежных странах. — Екатеринбург, 1997.
78. *Принципи* Європейської хартії місцевого самоврядування. — К., 2002.
79. *Харлоф Э.* Местные органы власти в Европе. — М.: Финансы и статистика, 1992.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Порівняльне конституційне право”	4
Зміст дисципліни “Порівняльне конституційне право”.....	5
Вказівки до виконання контрольної роботи	13
Теми контрольних робіт і рефератів.....	13
Питання для самоконтролю	14
Список літератури	16

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *Л. С. Тоболіч*
Комп’ютерне верстання *Н. М. Музиченко*

Зам. № ВКЦ-3986

Формат 60x84/16 . Папір офсетний.

Друк ротатійний трафаретний. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039 Київ-39, пр. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*